

УДК:615.1:378.115:378.4

**ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ
ДИСЦИПЛІН ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО
СПРЯМУВАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КРАЇН СВІТУ**

Котвіцька А.А., Кубарева І.В., Лобова І.О., Суріков О.О.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Резюме У статті досліджено закордонний досвід 16 країн світу з викладання 84 навчальних дисциплін організаційно-економічного спрямування за спеціальністю «Фармація» у 31 медичному та фармацевтичному вищому навчальному закладі. Проведено порівняльний аналіз викладання навчальних дисциплін організаційно-економічного та соціального спрямування в країнах світу та в Україні. Визначено обсяг дисциплін соціального спрямування у навчальних планах закордонних вищих навчальних закладів й основні тенденції у світовому освітянському просторі до підготовки провізорів.

Ключові слова: *міжнародний досвід, організаційно-економічні дисципліни, дисципліни соціального спрямування, фармацевтична освіта, навчальні плани.*

Вступ

Практична фармація і, відповідно, фармацевтична освіта останнім часом істотно змінилася у відповідь на різкі зміни економічного, політичного і соціального середовища. У зв'язку з цим, роль фармацевта щодо раціонального використання ліків розширилася. Враховуючи зміни, що відбуваються, достатньо гостро постає проблема підготовленості фармацевта до взаємовідносин з пацієнтом, враховуючи його поведінку та психологію [7].

Сьогодні у світовій практиці послуги фармацевтів і їх участь в медичній допомозі, орієнтованої на пацієнта, пов'язують з поліпшенням медичних і економічних результатів, із зменшенням випадків побічних ефектів лікарських засобів, поліпшенням якості життя і зниженням захворюваності та смертності, що в свою чергу є результатом поступового розширення традиційних ролей кожного з учасників процесу фармакотерапії [5, 8]. Однак, потенціал

фармацевтів у впливі на досягнення охорони здоров'я та суспільства в Україні залишається більшою мірою нереалізованим.

У багатьох країнах світу відбулися значні зміни у відносинах між системами охорони здоров'я та фармацевтичною професією. Роль фармацевта мала свій розвиток від посередника і постачальника фармацевтичної продукції до ролі постачальника послуг і інформації, а в подальшому до фахівця, що забезпечує допомогу пацієнту. У зв'язку з тенденціями, що мали місце на світовому фармацевтичному ринку, виникла гостра необхідність перегляду навчальних програм підготовки фармацевтів. Відповідно до змін, які відбувалися як в освітньому, так і практичному фармацевтичному просторі, у 1999 р. Європейська асоціація факультетів фармації запропонувала зміни в програмі фармацевтичного навчання - від лабораторно-орієнтованих у бік практичних, соціальних, адміністративних і клінічних наук [3, 6].

Однак, навчальні плани підготовки фахівців фармації в країнах, що розвиваються, й зокрема в Україні, тривалий час ігнорувалися багатьма освітніми закладами, що призвело до недооцінки статусу фармацевта в секторі охорони здоров'я. У традиційній фармацевтичній освіті навчальні плани були більш орієнтовані на технічні аспекти фармації, а не на професійну практику [2].

Метою нашого дослідження стало вивчення міжнародного досвіду викладання навчальних дисциплін організаційно-економічної та, зокрема, соціальної спрямованості для подальшого вдосконалення якості вітчизняного навчального процесу шляхом запровадження сучасних стандартів навчання.

Результати та їх обговорення

Нами було опрацьовано закордонний досвід 16 країн світу з викладання 84 навчальних дисциплін організаційно-економічного спрямування за спеціальністю «Фармація» у 31 медичному та фармацевтичному вищому навчальному закладі (ВНЗ), зокрема Австралії, Австрії, Чехії, Польщі, Іспанії, Італії, Росії, Великобританії, Болгарії, США, Португалії, Фінляндії, Ірландії, Данії, Узбекистану та Канади.

Першим етапом дослідження стало вивчення послідовності викладання дисциплін організаційно-економічного спрямування в іноземних ВНЗ та в Національному фармацевтичному університеті (НФаУ) (табл. 1).

Таблиця 1

Послідовність викладання навчальних дисциплін організаційно-економічного та соціального спрямування

№ з/п	ВНЗ	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	5 курс	Загальна кількість років навчання
1	Медичний Університет, Болгарія	+		+	+	+	4
2	Санкт-Петербурзька державна хіміко-фармацевтична академія федеральної агенції з охорони здоров'я та соціального розвитку	+		+	+	+	4
3	Віденський Університет, Австрія				+	+	2
4	Інсбрукський Університет, Австрія	+			+		2
5	Генуйський Університет, Італія				+	+	2
6	Неаполітанський Університет імені Фрідріха, Італія				+	+	2
7	Міланський Університет, Італія					+	1
8	Римський Університет Ла Сапієнца, Італія				+	+	2
9	Болонський Університет, Італія			+	+	+	3
10	Університет Астона, Великобританія				+	+	2
11	Університет Манчестера, Великобританія	+	+	+	+		4
12	Університет Рідінга, Великобританія	+	+		+		3
13	Університет Роберта Гордона, Великобританія	+		+	+		3
14	Копенгагенський Університет, Данія	+	+	+	+		4
15	Хельсинський Університет, Фінляндія			+			1
16	Монреальський Університет, Канада	+	+	+	+	+	5
17	Манітобський Університет, Канада			+			1
18	Університет Лавалю, Канада	+			+		2
19	Університет Веіра Інтеріор, Канада	+	+	+			3
20	Барселонський Університет, Іспанія	+		+	+	+	4
21	Університету Країни Басків, Іспанія	+		+			2
22	Університет Алькала-де-Енарес, Іспанія	+			+	+	3
23	Університет Сантьяго-де-Компостела, Іспанія	+				+	2
24	Гранадський Університет, Іспанія	+	+			+	3
25	Брновський Університет Ветеринарних та Фармацевтичних Наук, Чехія		+			+	2
26	Карлов Університет, Чехія	+	+	+	+	+	5
27	Університет Джеймса Кука, Австралія	+		+	+	+	4
28	Квінслендський Університет, Австралія	+			+		2
29	Познанський університет медичних наук, Польща	+	+	+	+		4
30	Гданський медичний університет, Польща			+	+	+	3
31	Вроцлавський Медичний університет, Польща	+			+	+	3
	Національний Фармацевтичний Університет	+		+	+	+	4

Як свідчить міжнародний досвід, в цілому, послідовність викладання дисциплін організаційно-економічного спрямування у НФаУ відповідає світовій практиці.

Проведені дослідження показали, що лише у двох ВНЗ з 31, організаційно-економічні дисципліни викладаються на кожному році навчання. Звертає на себе увагу протилежний підхід до викладання, що склався у трьох ВНЗ, де зазначені дисципліни вивчаються тільки під час одного з п'яти років підготовки магістрів фармації.

У 11 ВНЗ дисципліни організаційно-економічного спрямування викладаються протягом двох років і в 8 ВНЗ - впродовж трьох років. У переважній більшості ВНЗ (19) дані дисципліни вивчаються в останній рік навчального плану.

Таким чином, можна стверджувати, що в більшості ВНЗ протягом всього навчання підтримується викладання дисциплін організаційно-економічного спрямування, що свідчить про їх важливість і практичну значущість у сучасному суспільстві та в освіті фармацевтичного фахівця. Вивчення організаційно-економічних дисциплін та дисциплін соціального спрямування на останніх роках навчання забезпечує, на нашу думку, повне й адекватне їх сприйняття студентами, які вже мають розуміння своєї професії, ролі в суспільстві й забезпечують неперервність й цілісність набуття знань й навичок своєї майбутньої професії.

У зв'язку з тим, що в останні роки в розвинених країнах світу відбулась переорієнтація фармацевтичного сектору на пацієнта, роль та функції фармацевта зазнали кардинальних змін, що в свою чергу призвело до зміни напрямку підготовки фахівців, який набув суттєвого соціального спрямування.

Таким чином, наступним етапом дослідження стало дослідження обсягу дисциплін соціального спрямування у навчальних планах закордонних ВНЗ (рис. 1).

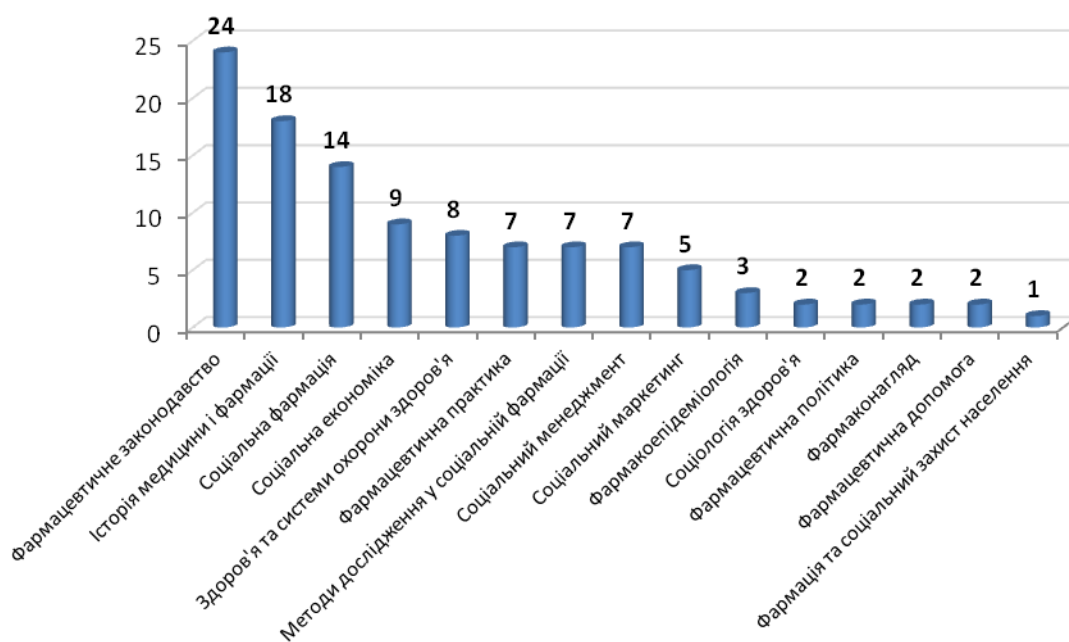

Рис.1. Рейтинг соціальних дисциплін за навчальними планами іноземних ВНЗ

Так, найбільш часто у навчальних планах закордонних ВНЗ зустрічається дисципліна «Фармацевтичне законодавство», яка, як правило, викладається на 3-4 курсах навчання у 24 з 31 досліджуваного ВНЗ, що складає 77 %. Відповідно до змісту навчальної програми, вказана дисципліна викладається з метою підготовки майбутніх фахівців до відповідальних керівних посад в аптечних закладах, у наукових, промислових або громадських організаціях. Під час вивчення дисципліни, студенти отримують необхідні системні знання з правових норм, що регулюють фармацевтичну діяльність, а також знання з основ фармацевтичної етики.

Навчальна дисципліна «Історія медицини і фармації», яка поєднує соціальні, поведінкові, історичні та етичні аспекти фармації, вивчається в перший рік навчального плану у 18 ВНЗ (або у 58 % досліджуваних ВНЗ).

Дисципліна «Соціальна фармація», до змісту якої включено вивчення демографічних, етичних, статевих, соціально-економічних, епідеміологічних характеристик, які мають прямий і непрямий вплив на соціальну структуру країни та світу, що дозволяє аналізувати, прогнозувати, та моделювати сценарії розвитку системи охорони здоров'я, визначати вектори впливу держави на

найбільш складні ланки цієї системи, показники потреби лікарських засобів на перспективу, ефективність фармацевтичної допомоги та розподілу ресурсів у галузі, є у навчальних планах майже 45 % ВНЗ. Достатньо цікавим є те, що в навчальних планах 23 % досліджуваних ВНЗ самостійною навчальною дисципліною представлено «Методи дослідження у соціальній фармації», що свідчить про особливості методології проведення наукових досліджень соціального спрямування та їх практичну значущість у сучасному суспільстві.

«Соціальна економіка», як дисципліна, яка поєднує вивчення національної політики у фармації та стратегічного менеджменту, зустрічається у 23 % ВНЗ.

Стосовно дисциплін «Соціальний менеджмент» та «Соціальний маркетинг», встановлено, що вони викладаються у досліджуваних ВНЗ переважно в останні 2 роки навчальної програми з акцентом на соціальну складову та формування ефективного бізнесу, у 23 % та 16 % досліджуваних ВНЗ відповідно.

Дисципліна «Здоров'я та системи охорони здоров'я», до змісту якої включено вивчення демографічних, соціально-економічних, статевих характеристик населення, а також впливу поведінки, емоційного стану, способу життя людини на його здоров'я, викладається у 26 % ВНЗ.

«Фармакоепідеміологія», як дисципліна яка надає змогу майбутнім фахівцям аналізувати, прогнозувати епідеміологічні характеристики населення країн світу та України, викладається в середині навчальної програми у 10 % ВНЗ, що досліджувалися.

На всіх роках навчальної програми у 23 % ВНЗ студенти мають фармацевтичну практику, яка на різних рівнях надає студентам можливість пізнати та розуміти свою майбутню професію.

Необхідно зазначити, що особливу цікавість викликають дисципліни соціального спрямування, що викладаються за кордоном та відсутні в навчальному плані Національного фармацевтичного університету. Вважаємо, що дисципліни, які відсутні, можуть бути запроваджені до наших навчальних планів з метою формування професійно-важливих навичок щодо орієнтації

діяльності фармацевтів на виконання соціальної функції та надання якісної фармацевтичної допомоги. До таких належать: «Соціальна фармація», «Соціальні та професійні аспекти фармації», «Фармакоепідеміологія», «Методи дослідження у соціальній фармації», «Здоров'я та системи охорони здоров'я», «Фармація та соціальний захист населення», «Соціологія здоров'я».

На нашу думку, фармацевтичні працівники в сучасних умовах виступають надійним джерелом інформації та порад щодо раціонального використання лікарських засобів. Аналогічної думки дотримуються й експерти ВООЗ, які наполягають на залученні фармацевтів до роботи системи охорони здоров'я та усіх її складових на макро- та макрорівнях й відзначають, що зміна ролі фармацевтів у процесі фармакотерапії мають бути відображені в їх базовій та післядипломній освіті.

Також достатньо цікавим є те, що в багатьох навчальних планах у самостійну навчальну дисципліну виділено «Корпоративну соціальну відповідальність», яка дає розуміння майбутнім фахівцям загальних закономірностей взаємодії бізнесу та суспільства, основ їх використання в управлінні організаціями, формує базові знання з теорії та практики корпоративної соціальної відповідальності та у подальшому забезпечує формування соціально-відповідальної поведінки.

Необхідність введення такої дисципліни підтверджена сучасними тенденціями розвитку суспільства та держави, так Центром «Розвитку корпоративної соціальної відповідальності» з 2009 р. запроваджено проект, спрямований на включення мінімум 2 - 4 годин викладання цієї дисципліни у навчальні плани з менеджменту, економіки підприємства та ін. Підтримку ідеї запровадження дисципліни «Корпоративна соціальна відповідальність» у навчальні плани ВНЗ України визначили 72% опитаних під час проведення дослідження «ІСО 26000 – в регіони», яке було проведено у 2008 р. [4].

Наступним етапом нашого дослідження стало проведення порівняльного аналізу викладання навчальних дисциплін організаційно-економічного та соціального спрямування в НФаУ та за кордоном [1] (табл.2).

Таблиця 2

**Результати порівняльного аналізу викладання навчальних
дисциплін у НФаУ та за кордоном**

№ з/п	Навчальна дисципліна НФаУ	К-ть годин	Країни світу, в яких викладаються	К-ть годин (у середньому)	Альтернативні назви дисциплін
1.	«Історія медицини і фармації»	54	Австрія, Італія, Чехія, Польща, Іспанія, Австралія, Росія та ін.	108 год. / 3 ECTS	«Вступ до фаху та історія фармації»; «Введення в фармацевтичні науки»; «Історія фармації та наукової методології»; «Історія фармації та фармацевтична спадщина»
2.	«Екстремальна медицина»	54	Польща	108 год. / 3 ECTS	«Надзвичайні стани та медицина катастроф»
3.	«Фармацевтичне законодавство»	72	Великобританія, Болгарія, Австрія, Чехія, Італія, Іспанія, Польща, Росія, Австралія та ін.	72-324 год. / 2-9 ECTS	«Фармацевтичне право та етика»; «Фармацевтичне законодавство та етика у системі охорони здоров'я»
4.	«Менеджмент та маркетинг у фармації»	342	Іспанія, Італія, США, Данія, Португалія, Польща, Фінляндія, Ірландія та ін.	72-342 год. / 2-9 ECTS	«Управління та планування у фармації»; «Технології управління»; «Фармацевтичний бізнес»; «Соціальний менеджмент»; «Економіка і маркетинг у фармації»; «Фармацевтичний менеджмент та маркетинг»
5.	«Соціальна економіка у фармації»	108	Австралія, Ірландія, США, Португалія, Болгарія, Данія, Фінляндія та ін.	216-360 год. / 6-10 ECTS	«Соціальна фармація»; «Соціальні та професійні аспекти фармації»; «Соціологія здоров'я»

За результатами порівняльного аналізу викладання навчальних дисциплін організаційно-економічного та соціального спрямування встановлено, що в цілому навчальні дисципліни, що викладаються в НФаУ, відповідають світовій практиці. Однак звертає на себе увагу відсутність у більшості опрацьованих навчальних планів дрібних, маленьких за обсягом дисциплін. Тому вважаємо, що загальна кількість годин за однією дисципліною повинна бути не менше 72 годин (2 кредити), кількість практичних (семінарських) занять не менше 10 годин.

Висновки

- Доведено, що в умовах глобалізації, трансформації, інтеграції та реформування вітчизняної фармації та системи охорони здоров'я і зміни професійно-кваліфікаційних вимог до підготовки провізорів виникла об'єктивна необхідність введення в навчальні плани наступних дисциплін *«Соціальна фармація», «Фармакоепідеміологія», «Методи дослідження у соціальній фармації», «Здоров'я та системи охорони здоров'я», «Фармація та соціальний захист населення», «Соціологія здоров'я»;*
- З урахуванням змін у суспільстві ролі та функцій аптечного закладу та провізора, збільшення частки приватних аптек в Україні, а також з огляду на закономірності взаємодії бізнесу та суспільства, доцільним є здобуття фахівцями практичної фармації знань з теорії та практики корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, яка може вивчатися на рівні магістратури у рамках дисципліни *«Корпоративна соціальна відповідальність»;*
- Як свідчить міжнародний досвід, окремі навчальні дисципліни НФаУ, такі як *«Фармацевтичне законодавство» та «Етика та деонтологія у фармації», «Історія медицини і фармації» та «Ознайомча практика з ОЕФ»* в закордонних ВНЗ об'єднані в одну навчальну дисципліну, що забезпечує системний підхід та полегшує процес засвоєння матеріалу студентами;

- Визначено, що в багатьох навчальних планах закордонних ВНЗ окремим розділом, або самостійною навчальною дисципліною представлено *«Методи дослідження у соціальній фармації»*, що свідчить про особливості методології проведення наукових досліджень соціального спрямування та їх практичну значущість у сучасному суспільстві;
- Враховуючи підготовку у НФаУ фахівців за напрямом «Медицина», вважаємо за доцільне введення до навчального плану підготовки магістрів лабораторної діагностики, клінічних провізорів дисципліни *«Організація охорони здоров'я»*, яка викладається при підготовці кадрів з державного управління та лікарів, що дасть змогу майбутнім фахівцям розуміти місце та роль фармацевтичного забезпечення у наданні медичної допомоги та аналізувати стан, нові тенденції та перспективи розвитку системи охорони здоров'я та фармацевтичного сектору.

Література

1. Немченко А.С. Історичні аспекти розвитку організаційно-економічної освіти та науки / А.С. Немченко, А.А. Котвіцька, І.В. Кубарева, А.В. Волкова // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2012. - № 3 (23). – С. 32-36.
2. Немченко А.С. Історичні аспекти та сучасні організаційно-економічні напрямки формування національної лікарської політики: термінологія, наука, освіта / А.С. Немченко, К.Л. Косяченко, В.М. Назаркіна, Г.Л. Панфілова, А.А. Котвіцька та ін. // Формування національної лікарської політики за умов впровадження медичного страхування: питання освіти, теорії та практики: матеріали II Всеукр. наук.-практ. internet конф., 14 березня 2012 р., Харків. – Х.: Вид-во НФаУ, 2012. – Т. 2. – С. 3-22.

3. Парновський Б.Л. Развитие и специализация фармацевтической науки на примере организации и экономики фармации / Б.Л. Парновський, О.Н. Залиская // Провизор. – 2005. - № 1. – С. 8-10.
4. Саприкіна М. Соціальна відповідальність в Україні: погляд різних стейкхолдерів. Регіональний аспект. - Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», 2008. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.csr-ukraine.org/pro_proekt.html
5. Alexandria V.A. Educational outcomes. - American Association of Colleges of Pharmacy, 2004.
6. Edmunds J., Calnan M. The reprofessionalisation of community pharmacy? An exploration of attitudes to extended roles for community pharmacists amongst pharmacists and general practitioners in the United Kingdom // Social Science and Medicine. – 2001. - № 53. – P. 943–955.
7. Langley C.A., Wilson K.A., Jesson J.K., Clarke L., Hatfield K. Multidisciplinary learning in the MPharm degree. // International Journal of Pharmacy Practice. – 2005. - № 13. – P. 22.
8. Van Mil J.W., Schulz M., Tromp T.F. Pharmaceutical care, European developments in concepts, implementation, teaching, and research: a review. // Pharm World Sci. – Dec. 2004. - № 26 (6). – P. 303–11.